

Dèhyarahyon univèrthèle di drê dè l’ Omo

Translation: Anne-Marie Yerly

D’ a premi

Konchidèrin ke la rèkoneyechanthe dè la dinyità ke bayè drê a ti lè minbro dè la famiye umêna è dè ti lou drê parê è inkontèchtâbyo, l’ è le fondèmin dè la libèrtâ, dè la djuchtiche è dè la pé din le mondo,

Konchidèrin ke la mèkoneyechanthe è le mèpri di drê dè l’ Omo l’ an menâ a di j’ akchyon pindâbyè dè barbari ke rèbrekon la konhyinthe dè l’ umanità, è ke l’ arouvâye d’ on mondo yô lè dzin cheron libro dè dévejâ è dè krêre, ètsapo dè la pouère è dè la mijère, l’ è j’ ou proklamâ kemin le pye hôta èchpèranthe dè l’ Omo,

Konchidèrin ke l’ è fêrmo inportin ke lè drê dè l’ Omo chéyan inparâ par on drê po ke l’ omo chi pâ d’ obedji par on dêri rèkoua dè chè rèbrekâ kontre la tirani è la choudzihyon

Konchidèrin ke fô chuto inkoradji la tsèvanthe di rapouâ d’ amihyâ intrè nachyon.

Konchidèrin ke, din la « Charte » lè poupyo di Nachyon-j’ Unyè l’ an a rè proklamâ lou fê din lè drê dè fon dè l’ omo, din la dinyità è la vayò dè la pèrchena umêna, din l’ égalità di drê di j’ omo è di fèmalè, è ke ch’ è chon promè dè ch’ ingadji a inkoradji le pourgrè por ti, è a inchtâlâ di mèyou kondihyon dè ya din la libèrtâ la pye granta,

Konchidèrin ke lè j’ Ètha Minbro chè chon ingadji a achurâ, in boun’ akouâ avui l’ Organijachyon di Nachyon j’ Unyè, le rèchpè univèrthèle è vertâbyo di drê dè l’ Omo è di libèrtâ fondamintalè,

Konchidèrin k’ on idé kemouna dè hou drê è libèrtâ l’ è dè la pye hôta

L’ Achinbyâye gènèrale

Di bin fêrmo ke laDèhyarahyon univèrthèle di drê dè l’ Omo l’ è kemin la mèyou tsouja a avè pè ti lè poupyo è totè lè nachyon po ke totè lè dzin è ti lè minbro dè la chochyètâ ke l’ an ha Dèhyarachyon a l’ èchpri, l’ ôchan a kâ, pè l’ inchnènyèmin è l’ èdukachyon, dè tsèvanhyi le rèchpè dè hou drê è libèrtâ, è d’ in achurâ, pè di mèjerè dè tsèvanthe d’ oâdre nachyonal è internachyonal, la rèkoneyechanthe è l’ aplikachyon univèrthèle è vertâbya, atan parmi lè populachyon di j’ Ètha Minbro lou-mimo tyè parmi hou di tèritéro in pyathe, a lou choudzihyon.

Artike yon (1)

Totè lè dzin vinyon ou mondo libro è parê in dinyità è in drê. Chon dotâ dè réjon è dè konhyinthe è dêvon chè konportâ lè j’ on-lè j’ ôtro din on èchpri dè fraternitâ.

Artikle dou (2)

Tsakon pou chè prèvayè dè ti lè drê è dè totè lè libèrtâ prohyamâ din la prèjinte Dèhyarahyon, chin rèjêrva, ke chèyè dè rache, omo ou fèmalâ, dè kolâ, dè linvoua, dè rèlidzyon, d’ idé politike è dè tot’ ôtro j’ idé, d’ orijine nachyonale ou « sociale », dè fortèna, dè vinyète ou mondo è dè to’ t’ ôtra chituachyon.

In dèpye, chè farè rin dè yite fondâye chu le chtatu politike, juridike ou bin internachyonal dou payi ou bin dou tèritéro du yô la pèrchena i chô, ke chi payi ou chi tèritéro chi indèpindin, dèjo tutêla, pâ libro dè chè j’ akchyon ou bin choudzè a kotyè j’ inkupiyo a cha libra volontâ.

Artikle trè (3)

Tota dzin l’ a drê a la ya, a la libèrtâ è a la churètâ dè cha pèrchena.

Artikle katro (4)

Nyon cherè tunyu in èhyavâdzo nè a choudzihyon, l’ èhyavâdzo è l’ ingadzèmin di j’ èhyâvo chon intèrdi din totè lè fouârmè.

Artikle thin (5)

Nyon cherè betâ a la tortura, nè a di pènè ou di krouyo trètèmin , pâ umin ou dègradin.

Artikle ché (6)

Tsakon l’ a drê a la rèkoneyechanthe din ti lè yu dè cha pèrchenalitâ juridike.

Artikle chate (7)

Ti chon parê dêvan la lê è l’ an drê chin rèjêrva a tota la protèkchyon de la lê. Ti l’ an drê a ithre inparâ kontre totè lè tsoujè ke tindron pâ dou konto dè ha Dèhyarahyon è kontre totè provokachyon.

Artikle vouète (8)

Tota dzin l’ a drê a on rèkoua vayâbyo dêvan lè rèprèjintin di djuchtichè nachyonalè konpètintè kontre di j’ akte rèchpèktin pâ lè drê dè fon ke l’ i chon rèkonyu, pè la konchtituchyon ou bin pè la lê.

Artikle nâ (9)

Nyon pou ithre arbitrerèrmin arèthâ, dètinyè nè bani.

Artikle dji (10)

Tota dzin l’ a drê, in pyèna égalitâ, ke cha kouja chi intindya in tota djuchtiche è in publike pè on tribunal indèpindin è neutre, ke dèchidèrè, ke chèyè dè chè drê è obligachyon, ke chèyè dè l’ utilitâ dè tot’ akujachyon in djuchtiche diridjia kontre li.

Artikle ondzè (11)

Tota dzin akujâye de n’ akchyon kondanâbya l’ è chupojâye inochinta tantyè ke cha kulpabilitâ chèyè aprovâye pè la lê din on prothè publike, yô totè lè garanti nèchechèrè a cha dêfincha l’ i cheron achurâyè.

Nyon cherè kondanâ po di j’ akchyon ou bin di mankèmin adon ke chu le momin n’ iran pâ on akte ke mertavè na punihyon. Parê, nyon cherè punè fêrmo, tyè ou momin yô la krouy’ akchyon irè j’ ou fête.

Artikle dodzè (12)

Nyon porè ithre choudzè a di j’ intrèfetsichè arbitrerè din cha ya poupra, intye-li, cha famiye, chon tinyèmin ou bin cha korèchpondanthe, nè a di j’ atintè a che n’ anâ è a chon rênon. Tota dzin l’ a le drê d’ ithre inparâye pè la lê kontre hou j’ intrèfetsichè è di j’ afère dinche krouyè.

Artikle trèdzè (13)

Tota dzin l’ a le drê d’ alâ chève è léva in tota libèrtâ è dè rèyi chon tinyèmin din on Ètha , n’ inpouârtè le tyin.

Tota pèrchena l’ a le drê dè tyithâ ti lè payi, mimamin le chyo, pu dè rèvinyi din chon payi.

Artikle katouârdzè (14)

Dêvan la pèrchèkuchyon, tota dzin l’ a le drê dè tsèrtiyi on a-chokrê in churètâ è dè ithre èbèrdji din di j’ ôtro payi.

Chi drê pou pâ ithre vayâbyo kan i chon in pourchuitè, vertâbyamin fondâyè chu on krimo dè drê kemon, ou bin di manèrè kontrèrè i rêyèmin di Nachyon j’ Unyè.

Artikle tyindzè (15)

Tota dzin l’ a drê a chon poupro payi.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi dè cha nachyonalitâ, nè dou drê dè tsandji dè nachyonalitâ.

Artikle chèdzè(16)

Achtou ke chon in âdzo è kopâbyo dè prokrèâ, l’ omo è la fêmala, chin limita ke châyè dè rache, dè nachyonalitâ ou bin dè rêlidzyon, l’ an le drê dè lou maryâ è dè fondâ na famiye. L’ an di drê parê din le maryâdzo, dou tin dou maryâdzo è achebin kan le maryâdzo l’ è abouli.

Le maryâdzo pou ithre hyou rintyè avui le libro konchintêmin di j’ epò ke chon ingadji.

La famiye l’ è le fondêmin naturêlè è chêtin de la chochyêtâ, l’ a drê a ithre inparâye pè la chochyêtâ è l’ Ètha.

Artikle djij’ è chate (17)

Tota dzin, atan cholêta tyè dè binda, l’ a drê d’ ithre propriêtéro.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi dè cha propriêtâ.

Artikle djij’ è vouête (18)

Tota dzin l’ a drê a moujâ kemin i vô, in konhyinthe è in rêlidzyon; chi drê konpouârtè l’ epâhyo dè tsandji dè rêlidzyon ou bin dè fathon dè moujâ, l’ a achebin la libèrtâ dè fère konyèthre chè j’ idé in rêlidzyon ou bin achebin dre chin ke n’ in moujè, li-mima ou avu di j’ ôtro, atan in publiko tyè intrè-lâ, pè l’ inchênymèin, lè pratikè, le kulte è la fathon dè pratikâ.

Artikle djij’ è nò (19)

Tota dzin l’ a drê libramin dè moujâ è dè dre, chin l’ i bayè le drê d’ è pà ithre inkupiye a kouja dè chin ke moujè è le drê dè tsértchi, dè rêchuêdre è rèparti, chin konchidèrachyon dè frontèrè, lè novi è lè j’ idé dè tyinta fathon è avu tyin moyin ke châyè.

Artikle vin (20)

Tota dzin l’ a drê a la libèrtâ d’ achinbyâyè è dè chochyêtâ ke volon travayi po la pé.

Nyon pou ithre d’ obedji dè fère partya de n’ achochyachyon.

Artikle vint’ yon (21)

Tota dzin l’ a drê a prendre pà a la dirèkchyon di j’ afère publikè dè chon payi, ke châyè dirèktamin, ou bin in pachin pè di rèprèjintin ke l’ a libramin rèyi.

Tota dzin l’ a drê d’ arouvâ, din di kondihyon d’ égalitâ, y fonkchyon publikè dè chon payi.

La volontâ dou poupyo l’ è le fondêmin dè l’ otoritâ di povè publiko ; chta volontâ dè chè réalijâ pè di j’ èlèkchyon onithè ke dêvon avi yu din di tin prèyu, ou vôte chèkrè dè ti, ou bin d’ apri na prothatâye a parère, achurin la libèrtâ dou vôte.

Artikle vint’ è dou (22)

Tota dzin, in tin ke minbro dè la chochyêtâ, l’ a drê a vivre trantyilo din la chochyêtâ. L’ è j’ ou fondâye po chatifyâ lè drê èkonomike, kulturèlè è nèchèchéro a cha dinyitâ è po fère a tsèvanhyi cha pèrchenalitâ, grâthe a l’ èfouâ dou payi è a la boun’ intinta intrè ti lè payi, in kontin l’ organijachyon è chè moyin dè vivre.

Artikle vint’ è trè (23)

Tota dzin l’ a drê ou travô , libro a li dè rèyi le tâtso ke l’ i konvin, a di rèjenâbyè è djuchtè kondihyon, a cha chatichfakchyon, l’ a drê achebin a ithre inparâ kontre le tsômyâdzo.

Ti l’ an drê, chin j’ indjuchtiche, a on tô kovin por on tô travô.

Chi ke travayè l’ a drê a on djuchto kovin, in tota djuchtiche è a che n’ èchyin, por achurâ, achebin a cha famiye ouna ya din la dinyitâ umêna, è in dêpye, che fô, ti lè j’ ôtro moyin dè protèkchyon.

Tota dzin l’ a drê dè fondâ di chindika avu di j’ ôtro, achebin dè ch’ ingadji din di chindika po dèfindre chè j’ intèrè.

Artikle vint’ è katro (24)

Tota dzin l’ a drê ou rèpou è i dichtrakchyon dè totè chouârtè, bin chur din on tin rèjenâbyo intrè lè tin dè travô è hou dè kondji payi, prèyu po chin.

Artikle vint’ è thin (25)

Tota dzinl’ a drê a on trin dè ya chufijin a cha ya, por achurâ cha chindâ, chon bin’ ithre è chi dè cha famiye, notamin po le medji, lè vithirè, le tinyèmin, lè chouin dè mèdzo, achebin po lè chèrvucho ke dèmandè na famiye ke l’ a drê a la chèkuritâ , kan l’ i a dou tsômâdzo, la maladi, l’ invaliditâ, le vèvâdzo, la viyèthe, din le ka dè pèrda dè chè moyin a kouja dè krouyé chyâyè ; fro dè cha volontâ.

La matèrnitâ è l’ infanthe l’ an drê a on’ éde è oun’ achichtanthe rèyiè. Ti lè j’ infan, ke chêyan vinyè ou mondo din le maryâdzo ou bin in dèfro, l’ an la dzoyechanthe dè la mima protèkchyon.

Artikle vint’ è chè (26)

Tota dzin l’ a drê a l’ èdukachyon. L’ èdukachyon dè ithre gratiche, ou mintè po l’ inchênymèin d’ èmoda. Le premi l’ inchênymèin l’ è obligatéro. L’ inchênymèin dè la tèknike, è l’ aprintechâdzo d’ on mihyi, dè ithre ouvè a ti ; l’ intrâye i hôtè j’ ètudè dè ithre achebin ouvèrta in pyèn’ égalitâ a ti, d’ apri lou merto.

L’ èdukachyon dè vijâ a la pyèna ravuchète dè la pèrchenalitâ umêna è achebin ou rèinforhyèmin dou rêchpè di drê dè l’ omo è di libèrtâ premirè. I dè favorijâ l’ intindêmin, la toleranthe è l’ amihyâ intrè totè lè nachyon è totè lè chouârtè dè rachè ou dè rêlidziyon, achebin po chyèdre l’ évoluchyon di j’ aktivitâ di Nachyon j’ Unyè po le mantin de la pé.

Lè parin l’ an, pè prioritâ, le drê dè rèyi la chouârta dè l’ èdukachyon a bayi a lou j’ infan.

Artikle vint’ è chate (27)

Tota dzin l’ a le drê dè prindre pà libramin a la ya kulturèlè dè la chochyêtâ kemouna, dè prindre pyiéji di moudè è kothemè è dè partichipâ ou pourgrè de la hyinthe è a to le bin ke n’ in rètirè.

Tsakon l’ a drê a l’ inparâye dè ti lè j’ intèrè ke vinyon dè chin ke l’ a pu kréâ, tan po fère tsèvanhyi la hyinthe ou chè dèmorâ.

Artikle vint’ è vouête (28)

Tota dzin l’ a drê, ke chè betâ in pyathe in piti è in grô, on ouâdre, po ke lè libèrtâ èkritè din ha Dèklarahyon, puéchan trovâ on èfè vayin.

Artikle vint’ è nò (29)

L’ individu l’ a di dèvè a inpyâ po la chochyêtâ kemouna yô i chè tin, ke cha pèrchenalitâ puéchè chè tsèvanhyi on pye pri dè chè vô.

Kan i fâ a vayè chè drê è din la dzoyichanthe dè chè libèrtâ, tsakon l’ è achtrin, ma tanyè i limitè kemandâyè pè la lê, rintyè por achurâ la rèkonyechanthe è le rêchpè di drê è libèrtâ di j’ ôtro, pu achebin dè chatifyâ i djuchtè kondihyon dè la chejinthe, dè l’ ouâdre publiko è dou bin’ ithre dè ti, din na chochyêtâ dèmokratike.

Chtou drê è libèrtâ ne poron djamé chè fère ou kontréro di prèkchripchyon di Nachyon j’ Unyè.

Artikle trinta (30)

Pà ouna cheule dichkpojichyon dè chta Dèhyarahyon porè ithre konprècha è inpyèyia, por on Ètha, on groupèmin ou bin on individu, on drê ou on’ ôtro, dè chè bayi a oun’ aktivitâ ou bin dè fère ôtyè kontre l’ avutrâye di drê è libèrtâ ke l’ i chon inchkri.